

POSTANOWIENIE

Dnia 28 września 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jacek Gudowski (przewodniczący)

SSN Agnieszka Piotrowska

SSN Karol Weitz (sprawozdawca)

w sprawie ze skargi Prokuratora Rejonowego w K.
o wznowienie postępowania o uznanie za zmarłych A. M., M. B. M. z domu O. oraz
K. M. córki A. prowadzonej przez Sąd Rejonowy w K. do sygn. akt I Ns (...),
oraz ze skargi R. S. M. i A R. M.
o wznowienie postępowania o uznanie za zmarłych R. A. M.
i J. M. prowadzonej przez Sąd Rejonowy w K. do sygn. akt I Ns (...)
przy uczestnictwie Gminy Miejskiej K.
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 28 września 2016 r.,
skargi kasacyjnej skarżącego R. S. M.
od postanowienia Sądu Okręgowego w K.
z dnia 11 marca 2015 r., sygn. akt II Ca (...),

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Sąd Grodzki w K. postanowieniem z dnia 19 listopada 1947 r., sygn. akt I 1 Zg (...), stwierdził zgon J. G. i jego żony J. z M. G.. Postanowienie to uprawomocniło się.

Sąd Rejonowy w K. na wniosek Gminy Miejskiej K. postanowieniem z dnia 13 grudnia 2006 r., sygn. akt I Ns (...), uznał za zmarłą J. M., córkę R. A. M., oznaczając jej datę śmierci na dzień 10 maja 1946 r. (pkt I), oraz uznał za zmarłego R. A. M., syna P. i K. z domu A., oznaczając datę jego śmierci na dzień 10 maja 1946 r. (pkt II). Postanowienie to uprawomocniło się.

W dniu 13 czerwca 2011 r. A. R. M., R. S. M. i J. M. złożyli wniosek o uznanie za zmarłych: 1) A. M. i 2) jego żony M. M., z domu O., a w dniu 28 października 2011 r. o uznanie za zmarłą K. M., córki A. M. i M. M.. A. R. M. i R. S. M. są synami S. M., syna A. M. i jego pierwszej żony – E. L.. Sąd Rejonowy w K. postanowieniem z dnia 19 lipca 2012 r., sygn. akt I Ns (...), uznał za zmarłego A. M., syna P. i K. z domu A., oznaczając jego datę śmierci na dzień 1 stycznia 1947 r. (pkt I), uznał za zmarłą M. B. M., z domu O., oznaczając jej datę śmierci na dzień 1 stycznia 1947 r. (pkt II) oraz uznał za zmarłą K. M., córkę A. M. i M. B. M., oznaczając jej datę śmierci na dzień 1 stycznia 1947 r. (pkt III). Postanowienie to również uprawomocniło się.

Prokurator Rejonowy w K. w dniu 19 grudnia 2012 r. wniósł skargę o wznowienie postępowania zakończonego postanowieniem z dnia 19 lipca 2012 r., sygn. akt I Ns (...). Jako podstawę wznowienia prokurator wskazał fakt, że A. M. uznano za zmarłego na mocy wcześniejszego postanowienia z dnia 13 grudnia 2006 r., sygn. akt I Ns (...) (art. 403 § 2 w zw. z art. 524 § 1 k.p.c.). Z kolei A. R. M., R. S. M. i J. M. w dniu 14 stycznia 2013 r. wnieśli skargę o wznowienie postępowania zakończonego postanowieniem z dnia 13 grudnia 2006 r., sygn. akt I Ns (...). Jako podstawę wznowienia wskazali fakt, że nie uczestniczyli w tym postępowaniu, chociaż byli zainteresowani jego wynikiem (art. 524 § 2 k.p.c.), a ponadto - w zakresie, w którym w postanowieniu z dnia 13 grudnia 2006 r. uznano za zmarłą J. M. - także fakt, że na mocy wcześniejszego postanowienia z dnia 19 listopada 1947 r., sygn. akt I Zg (...), stwierdzono zgon J. G., z domu M..

Postanowieniem z dnia 28 marca 2013 r. Sąd Okręgowy w K. na podstawie art. 508 § 2 k.p.c. w miejsce Sądu Rejonowego w K. wyznaczył Sąd Rejonowy w K. jako właściwy do rozpoznania sprawy ze skargi o wznowienie postępowania zakończonego postanowieniem z dnia 13 grudnia 2006 r., sygn. akt I Ns (...). W ten sposób Sąd Rejonowy w K. stał się właściwy do rozpoznania obu skarg o wznowienie.

W toku postępowania zmarła J.M.. Jej następcą prawnym jest uczestnik A. R. M..

Postanowieniem z dnia 6 marca 2014 r. Sąd Rejonowy w K. uchylił w całości postanowienie z dnia 13 grudnia 2006 r., sygn. akt I Ns (...) (pkt 1), uchylił postanowienie z dnia 19 lipca 2012 r., sygn. akt I Ns (...), w zakresie jego pkt I (pkt 2), tj. w części dotyczącej uznania za zmarłego A. M. , w pozostałym zakresie odrzucił skargę prokuratora o wznowienie postępowania zakończonego postanowieniem z dnia 19 lipca 2012 r., sygn. akt I Ns (...), (pkt 3), odrzucił wniosek Gminy Miejskiej K. o uznanie za zmarłą J. M. (pkt 4) i uznał za zmarłego A. M., oznaczając jako datę jego śmierci dzień 10 maja 1946 r. (pkt 5).

Sąd pierwszej instancji uznał, że A. R. M., R. S. M. i J. M. nie wiedzieli o postępowaniu zakończonym postanowieniem z dnia 13 grudnia 2006 r., sygn. akt I Ns (...). Przyjął, że wobec tego uzasadnione jest wznowienie tego postępowania na podstawie art. 524 § 2 w zw. z art. 401 pkt 2 k.p.c. Z tego względu uchylił w całości postanowienie z dnia 13 grudnia 2006 r., sygn. akt I Ns (...).

Sąd uznał, że skarga prokuratora o wznowienie postępowania zakończonego postanowieniem z dnia 19 lipca 2012 r., sygn. akt I Ns (...), była zasadna w tej części, w której dotyczyła zawartego w tym postanowieniu rozstrzygnięcia o uznaniu za zmarłego A. M. . W tej bowiem części spełniona była przesłanka wznowienia określona w art. 403 § 2 w zw. z art. 524 § 1 k.p.c., gdyż A. M. został wcześniej prawomocnie uznany za zmarłego na mocy postanowienia dnia 13 grudnia 2006 r., sygn. akt I Ns (...). W pozostałym zakresie skarga prokuratora podlegała odrzuceniu jako nieoparta na ustawowej podstawie (art. 410 § 1 k.p.c.), skoro w postanowieniu z dnia 19 lipca 2012 r., sygn. akt I Ns (...),

pierwszy raz orzeczono o uznaniu za zmarłe M. B. M. i K. M., a w postępowaniu brały udział wszystkie zainteresowane nim osoby, o których sąd miał wiedzę.

Odrzucając wniosek Gminy Miejskiej K. o uznanie za zmarłą J. M. Sąd pierwszej instancji wskazał, że uzasadnione było to tym, że postanowieniem z dnia 19 listopada 1947 r., sygn. akt I Zg (...), stwierdzono zgon J. M.

Oceniając ponownie kwestię uznania za zmarłego A. M. Sąd wskazał, że po ataku Niemiec na Związek Radziecki w dniu 22 czerwca 1941 r. A. M., przebywając we Lwowie, na terytorium włączonym do Generalnego Gubernatorstwa pod nazwą Galicji Wschodniej, jako osoba narodowości żydowskiej był narażony - podobnie jak jego żona i córka - na szczególne niebezpieczeństwo. Jeśli przyjąć, że zaginieni przeżyli masowe morderstwa i pogromy Żydów, jakie miały miejsce na tym terytorium latem 1941 r., to można przyjąć z dużym prawdopodobieństwem, że zostali przez okupanta niemieckiego zamknięci w getcie dla Żydów. W 1942 r. Niemcy zrealizowali akcję Reinhard, w wyniku której zamordowano olbrzymią większość Żydów, którzy wtedy przebywali na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Getto, a nawet obszar pozostający pod władzą III Rzeszy w czasie trwania akcji Reinhard, należy uznać za miejsce, w którym życiu osób narodowości żydowskiej zagrażało bez wątpienia szczególne niebezpieczeństwo, a samo osadzenie w getcie było pozbawieniem wolności ze względu na zakaz jego opuszczania pod karą śmierci.

Uwzględniając art. XXIX i art. XXXII ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Przepisy wprowadzające Kodeks Cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 94 ze zm., dalej: p.w.k.c.) oraz art. 31 § 2 k.c. Sąd uznał A. M. za zmarłego, oznaczając datę jego śmierci na dzień 10 maja 1946 r.

A. R. M. i R. S. M. zaskarżyli postanowienie z dnia 6 marca 2014 r. apelacją. Zarzucili naruszenie art. 412 k.p.c. i art. 7 Konstytucji, art. 403 § 2 k.p.c., art. 32 w zw. z art. XXVIII p.w.k.c. oraz art. 365 k.p.c. i art. 7 Konstytucji. Wnieśli o zmianę punktów 2, 3 i 5 zaskarżonego postanowienia przez uchylenie jego pkt 2 i utrzymanie w mocy postanowienia z dnia 19 lipca 2012 r., sygn. akt I Ns (...) w zakresie jego pkt I, zmianę pkt 3 zaskarżonego postanowienia przez oddalenie skargi prokuratora o

wznowienie w całości oraz uchylenie pkt 5 zaskarżonego postanowienia, ewentualnie o zmianę tego punktu oraz oznaczenie daty śmierci A. M. na dzień 1 stycznia 1947 r. W toku postępowania apelacyjnego apelanci zmodyfikowali żądanie apelacji wnosząc o uchylenie punktów 2, 3 i 5 zaskarżonego postanowienia i uchylenie w całości postanowienia z dnia 19 lipca 2012 r., sygn. akt I Ns (...), oraz o orzeczenie o uznaniu za zmarłych A. M. , M. B. M. i K. M. z oznaczeniem daty ich śmierci zgodnie z art. XXXII p.w.k.c.

Sąd Okręgowy w K. podzielił pogląd Sądu pierwszej instancji co do zasadności wznowienia postępowania w sprawie I Ns (...) na podstawie art. 524 § 2 i art. 401 pkt 2 k.p.c. oraz co do oznaczenia daty śmierci A. M. na dzień 10 maja 1946 r. Wskazał, że oznaczenie tej daty w sprawie I Ns (...) na dzień 1 stycznia 1947 r. było błędne, gdyż pomijało art. XXXII p.w.k.c. Stwierdził także, że w okolicznościach sprawy nie ma podstaw do oznaczenia innej daty śmierci A. M. niż na dzień 10 maja 1946 r. na podstawie art. XXIX i art. XXXII p.w.k.c. Dodał, że - jeśli uznać, iż A. M. przeżył akcję Reinhard, to z dużym prawdopodobieństwem został zgładzony podczas likwidacji getta we Lwowie w dnia 1-16 czerwca 1943 r. bądź podczas likwidacji Obozu J.. w 1943 r. lub w połowie 1944 r.

Sąd nie podzielił twierdzenia apelantów, że uchylenie postanowienia z dnia 19 lipca 2012 r., sygn. akt I Ns (...), było błędne wobec wyeliminowania podstawy restytucyjnej wznowienia , tj. postanowienia z dnia 13 grudnia 2006 r., sygn. akt I Ns (...). Wskazał, że mimo wznowienia postępowania i ponownego rozpoznawania spraw I Ns (...) oraz I Ns (...) wydane w tych sprawach postanowienia z dnia 13 grudnia 2006 r. oraz z dnia 19 lipca 2012 r. w dalszym ciągu istnieją, skoro zaskarżone postanowienie z dnia 6 marca 2014 r. jest nieprawomocne. Wobec tego nadal spełniona była podstawa wznowienia postępowania w sprawie I Ns (...) w postaci późniejszego wykrycia prawomocnego postanowienia dotyczącego tego samego stosunku. Podkreślił, że nie jest możliwe uchylenie w całości postanowienia z dnia 19 lipca 2012 r., sygn. akt I Ns (...), i ponowne orzeczenie o uznaniu za zmarłych - obok A. M. - także M. B. M. i K. M. z oznaczeniem daty ich śmierci na dzień 10 maja 1946 r., gdyż w stosunku do rozstrzygnięcia dotyczącego M. B. M. i K. M. zawartego w postanowieniu z dnia 19 lipca 2012 r. brak

ustawowej podstawy wznowienia. Uzasadnione było więc odrzucenie skargi prokuratora o wznowienie postępowania w sprawie I Ns (...) w zakresie, w którym postanowienie z dnia 19 lipca 2012 r. dotyczyło M. B. M. i K. M..

Postanowieniem z dnia 11 marca 2015 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił więc apelację A. R. M. i R. S. M. od postanowienia Sądu Rejonowego z dnia 6 marca 2014 r.

R.S.M. wniósł od postanowienia z dnia 11 marca 2015 r. skargę kasacyjną. Zaskarżając to postanowienie w całości zarzucił - w ramach drugiej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) - naruszenie art. 403 § 2 i art. 412 § 1, art. 401 § 2 i art. 410 k.p.c. oraz art. 234 k.p.c. w zw. z art. 32 k.c. Wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia oraz postanowienia Sądu Rejonowego w K. z dnia 6 marca 2014 r. i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, bądź też o uchylenie i zmianę zaskarżonego postanowienia oraz postanowienia Sądu Rejonowego w K. z dnia 6 marca 2014 r. przez zmianę punktu 2 tego postanowienia polegającą na uchyleniu w całości postanowienia Sądu Rejonowego w K. z dnia 19 lipca 2012 r., uchylenie punktu 3 i punktu 5 oraz orzeczenie o uznaniu za zmarłych A. M. , M. B. M. i K. M. z oznaczeniem daty ich śmierci na dzień 10 maja 1946 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut naruszenia art. 403 § 2 i art. 412 § 1 k.p.c. skarżący opiera na założeniu, że w okolicznościach sprawy w stosunku do A. M. , M. B. M. i K. M. spełniona była przesłanka utraty życia podczas wspólnie grożącego im niebezpieczeństwa, co miało przesądzać o zastosowaniu domniemania określonego w art. 32 k.c. Działanie tego domniemania miało uzasadniać potrzebę wznowienia postępowania zakończonego postanowieniem z dnia 19 lipca 2012 r., sygn. akt I Ns (...), nie tylko co do osoby A. M., ale także co do M. B. M. i K. M.. Przez pryzmat działania domniemania ustanowionego w art. 32 k.c. należało bowiem interpretować podstawę wznowienia określoną w art. 403 § 2 w zw. z art. 524 § 1 k.p.c. i przyjąć, że prawomocne postanowienie z dnia 13 grudnia 2006 r., sygn. akt I Ns (...), jakkolwiek dotyczyło A. M., to odnosiło się do tego samego stosunku prawnego, co postanowienie z dnia 19 lipca 2012 r., sygn. akt I Ns (...),

nie tylko w zakresie osoby A. M. , lecz także M. B. M. i K. M.. Sąd powinien bowiem, stosując art. 32 k.c., ustalić tę samą chwilę śmierci wszystkich trzech wymienionych osób. Koresponduje z tym dalszy zarzut naruszenia art. 234 k.p.c., które zdaniem skarżącego polegało na tym, że przy ponownym rozpoznaniu sprawy o sygn. akt I Ns (...) pominięto domniemanie ustanowione w art. 32 k.c.

Należy podkreślić, że w okolicznościach sprawy o sygn. akt I Ns (...) oznaczenie w postanowieniu z dnia 19 lipca 2012 r. daty śmierci A. M., M. B. M. i K. M. nastąpiło wskutek zastosowania przez sąd w odniesieniu do każdej z tych osób z osobna reguły, w myśl której w braku wszelkich danych jako chwilę śmierci oznacza się określony dzień terminu, po upływie którego uznanie tych osób za zmarłe jest możliwe (art. 31 § 2 *in fine* k.c. w zw. z art. XXXIII § 1 oraz art. XXIX i art. XXXII p.w.k.c.; odniesienie do określonego dnia takiego terminu wynikało także z art. 18 § 3 dekretu z dnia 29 sierpnia 1945 r. - Prawo osobowe, Dz. U. Nr 40, poz. 223, jego stosowania - mimo brzmienia art. XXXIII § 2 p.w.k.c. - nie rozważono jednak w sprawie i nie objęto zarzutami kasacyjnymi). Zastosowanie tej reguły w powiązaniu z regułą wysłowioną w art. 31 § 3 (dawniej art. 18 § 4 Prawa osobowego) powoduje, że - pomijając wzgląd na wątpliwość, czy art. 32 k.c. dotyczy wypadku uznania za zmarłe kilku osób - oznaczenie chwili śmierci osób uznanych za zmarłe nie wynika z zastosowania tego przepisu.

W razie, gdy w grę wchodzi uznanie za zmarłe kilku osób, dopuszczalne jest objęcie ich jednym wnioskiem. Nie jest to jednak konieczne, choćby były to osoby, które pozostawały w określonych relacjach rodzinnoprawnych. Uznanie za zmarłego ma charakter indywidualny w tym sensie, że co do każdej zaginionej osoby należy odrębnie dokonywać ustaleń relewantnych dla uznania jej za zmarłą i oznaczenia chwili jej śmierci. Dotyczy to także sytuacji, w której w danych okolicznościach, w tym na skutek tego samego zdarzenia, zaginęło kilka osób, choćby pozostających ze sobą w określonych relacjach rodzinnoprawnych (por. art. 526 § 1 i 2 k.p.c.). Możliwe jest więc, że w jednym postępowaniu zapadnie rozstrzygnięcie o uznaniu za zmarłe tych osób, jak również, że w odniesieniu do każdej nich zostanie przeprowadzone odrębne postępowanie.

W szczególności w tym drugim wypadku zdarzyć się może, że w odrębnych postępowaniach dokonane zostaną inne ustalenia, co sprawi, iż oznaczone zostaną różne chwile śmierci takich osób. Nie można też wykluczyć, że - mimo tożsamyh ustaleń - różne chwile śmierci zostaną oznaczone w następstwie odmiennej wykładni właściwych przepisów. Korekta błędów w tym zakresie możliwa jest w ramach środków odwoławczych, a w pewnych granicach również w ramach postępowania o uchylenie postanowienia orzekającego uznanie za zmarłego (art. 542 zd. 2 k.p.c.). Naruszenie przepisów prawa materialnego dotyczących uznania za zmarłego, w tym co do oznaczenia chwili śmierci, nie uzasadnia natomiast wznowienia postępowania (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 1935 r., C. III. 582/35, OSP 1936, poz. 220, oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 1999 r., III CKN 708/99, niepubl., i z dnia 4 kwietnia 2007 r., V CZ 25/07, niepubl.).

Powyższe prowadzi do wniosku, że zarzuty naruszenia art. 403 § 2 i art. 412 § 1 k.p.c. oraz art. 234 k.p.c. w zw. z art. 32 k.c. są nietrafne. Po pierwsze, podstawa wznowienia w postaci późniejszego wykrycia wcześniejszego postanowienia co od istoty sprawy dotyczącego tego samego stosunku prawnego (art. 403 § 2 w zw. z art. 524 § 1 k.p.c.) w sprawie o uznanie zmarłego działa jedynie w zakresie uznania za zmarłą osoby, o której orzeczono we wcześniejszym postanowieniu i w późniejszym postanowieniu objętym skargą o wznowienie. Wynika to z indywidualnego charakteru uznania za zmarłego. Nie ma na to wpływu okoliczność, że skutek wznowienia w takiej sytuacji, jak zaistniała w niniejszej sprawie, dochodzi do oznaczenia różnych dat śmierci kilku osób wskutek odmiennej wykładni przez sądy - w sprawie prawomocnie zakończonej oraz następnie po jej częściowym wznowieniu - właściwych przepisów prawa materialnego. Po drugie, bezprzedmiotowe jest powoływanie się na art. 32 k.c. w celu wykazywania możliwości szerszego rozumienia podstawy wznowienia, która wynika z art. 403 § 2 w zw. z art. 524 § 1 k.p.c. Ewentualne działanie domniemania ustanowionego w tym przepisie nie zmienia założenia o indywidualnym charakterze uznania za zmarłego. Ponadto, jak wskazano, w okolicznościach sprawy, oznaczenie chwili śmierci osób objętych wnioskiem nie było wynikiem jego zastosowania.

Zarzut naruszenia art. 401 pkt 2 i art. 410 k.p.c. skarżący opiera na założeniu, że Sądy pierwszej i drugiej instancji przyjęły, iż skarga o wznowienie wniesiona przez prokuratora w sprawie o sygn. akt I Ns (...) w odniesieniu do rozstrzygnięcia co do uznania za zmarłe M. B. M. i K. M. podległa odrzuceniu z powodu braku podstawy wznowienia określonej w art. 401 pkt 2 k.p.c. Założenie to jest nietrafne, gdyż Sądy pierwszej i drugiej instancji uznały, iż skarga prokuratora o wznowienie w sprawie o sygn. akt I Ns (...) w tym zakresie nie może odnieść skutku z powodu braku podstawy wznowienia określonej w art. 403 § 2 w zw. z art. 524 § 1 k.p.c., na którą powoływał się prokurator. Powoduje to, że zarzut naruszenia art. 401 pkt 2 i art. 410 k.p.c. jest bezprzedmiotowy.

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁴ w zw. z art. 406 i art. 13 § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.